

А. О. Глобенко, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С. Макаренка

Limon4ik1109@gmail.com, zigunov.v@gmail.com

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ПУТИВЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ

У статті проаналізовано розвиток туризму в Путивльському районі. Автором детально досліджено історичне місце Спадщанський ліс та події, які відбувалися в період Другої світової війни. Наведено історичні об'єкти, та історичні особи даного регіону які привертають туристів.

Ключові слова: *розвиток, туризм, історія, заповідник, дослідження.*

В статье проанализировано развитие туризма в Путивльском районе. Автором подробно исследованы историческое место Спадщанский лес и события которые происходили в период Второй мировой войны. Приведены исторические объекты, и исторические лица данного региона которые привлекают туристов.

Ключевые слова: *развитие, туризм, история, заповедник, исследования.*

The article analyzes the development of tourism in Putivl district. The author researches in detail the historical place Spadschansky forest and the events that took place during the Second World War. Historic sites and historical figures of the region that attract tourists are listed.

Key words: *development, tourism, history, reserve, research.*

Постанова проблеми. Розвиток сфери туризму в області призведе до збільшення туристичного інтересу до регіону, до прискорення економічного

зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів усіх рівнів. Тому досконале вивчення області та розробка цікавих туристичних маршрутів є актуальним питанням на сьогодні.

Мета даної статті зробити комплексну характеристику даного регіону, та виокремити найпопулярніші історичні об'єкти.

Виклад основного матеріалу. Найпопулярнішою туристичною точкою в Путивльському районі є Спадщанський ліс.

Спадщанський ліс – державний заповідник, який розташований на відстані 11 кілометрів від міста Путивль. Саме тут у вересні 1941 році розпочали бойові дії партизанські загони С. А. Ковпака, С. В. Руднева та С. Ф. Кириленко. В цьому місті був створений єдиний Путивльський партизанський загін Сидора Ковпака, який невдовзі перетворився на найбільше партизанське з'єднання на окупованих землях Радянського Союзу. Партизанське з'єднання під командуванням Сидора Ковпака пройшло з боями в тилу фашистів фактично по всій території сучасної України, від східного кордону до західного. «Від путивля до Карпат» – так називається знаменита книжка про походи партизанів Ковпака.

На сьогодні цей ліс є найпопулярнішим місцем для туристів з різних куточків України і не тільки. Тут розташовані Музей партизанської слави та комплекс інших пам'яток, що репрезентують партизанський рух у роки Другої світової війни, музей зброї та військової техніки. Кілька років тому за ініціативи заповідника тут розпочалися роботи по створенню ще одного музею, який висвітлюватиме історію тоталітарної доби – «Парк радянського періоду».

Ця ідея неймовірна. Зробили демонтаж пам'ятників відомим радянським діячам та інших об'єктів, які пропагують комуністичну ідеологію, перейменування вулиць, названих на честь радянських діячів та інше.

У процесі демонтажу пам'ятників постало питання про їхню подальшу долю. В українському суспільстві й досі немає щодо цього консолідованої думки, або навіть більше, доцільності їхнього демонтажу. Радянський період історії

України – це період дуже важливий, складний, та переважно трагічний. Тож просто стерти його з людської пам'яті було б неприпустимою помилкою. Покоління українців народилися, вирости й прожили життя за радянських часів. Їхні долі склалися по-різному, відповідно й різним було ставлення до існуючого суспільного ладу. Саме повага до долі наших батьків та дідів, а, водночас, почуття відповідальності щодо прийдешніх поколінь не дозволяє просто викреслити зі суспільної свідомості декілька десятиліть вітчизняної історії [1].

Закон забороняє розміщення зазначених пам'ятників у відкритому публічному просторі (вулиці, площі, тощо), разом з тим, передбачає можливість експонування їх у музеях. І саме музейні заклади мають за мету збереження пам'яті про минуле, формування у сучасного покоління виваженого й адекватного ставлення до минулих подій, яке є запорукою успішного розвитку сучасної України.

Ще у 2015 році Інститут національної пам'яті України оприлюднив перелік осіб, які підпадають під закон про декомунізацію. Це список прізвищ осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР, інших союзних або автономних радянських республік, співробітники ЧК-ГПУ-НКВС-КДБ, а також діячі комуністичної партії, Жовтневого перевороту 1917 року. Під декомунізацію потрапляють і ті, хто встановлював радянську владу в Україні, переслідував учасників боротьби за незалежність України в XX столітті.

В Україні значну кількість пам'ятників, які підпадали під закон про декомунізацію, після демонтажу було втрачено – вони були зруйновані чи просто безслідно зникли.

Подібної ситуації вдалося уникнути ініціаторам створення нашого Музею – Державному історико-культурному заповіднику, районним та обласним органам державної влади та місцевого самоврядування. Початок Музею поклало перенесення пам'ятника Леніну з центральної площі м. Путивля до

Спадщанського лісу у лютому 2016 року.

З часом за ініціативи керівництва заповідника були зібрані пам'ятники, демонтовані в процесі декомунізації (переважно з міст та сіл Сумської області), які й стали основою експозиції Музею. Значну пошукову та організаційну роботу з цього питання провів Кірбаба Борис Олексійович – старший науковий співробітник заповідника, заслужений працівник культури України, почесний громадянин міста Путивля.

Представлені в експозиції пам'ятники поділені на декілька тематичних груп. Перша група пам'ятників – це ідеологи та засновники комуністичного режиму Карл Маркс, Володимир Ленін, Йосип Сталін.

Радянську владу в Україні було встановлено внаслідок більшовицької окупації, яка забрала життя тисяч людей. У радянському монументальному мистецтві (як і в будь-якому іншому виді мистецтва) характерною була ідеалізація та героїзація тих кривавих подій. За радянських часів зведено величезну кількість пам'ятників особам, які встановлювали більшовицьку владу, видатним радянським воєначальникам, а також скульптурних композицій, що ушляхетлювали події 1917-1922 рр. (радянсько-українська війна та більшовицька окупація України).

В експозиції Музею представлена скульптурна композиція «Пам'ятник борцям за радянську владу». Його було встановлено у 1977 р. в м. Суми (скульптор Ф. І. Коровай, архітектор П. Ільченко), демонтовано 15 березня 2016 р. Далі – пам'ятники видатним радянським воєначальникам періоду Громадянської війни М. О. Щорсу, М. В. Фрунзе, І. Ф. Федьку, Г. І. Котовсь- кому. Навпроти – скульптура в повний зріст Вацлава Вацлавовича Воровського, одного з перших радянських дипломатів .

Разом зі створенням експозиції постало питання щодо інтерпретації фактів з біографій осіб, пам'ятники яким представлені в Музеї. Текст екскурсії повинен чітко розставити акценти стосовно діяльності цих осіб в контексті сучасного

розуміння радянського періоду історії України. Майбутні відвідувачі мають ясно розуміти, що представлені скульптури діячів – це, перш за все, пам'ятники тій епосі, а отже їхні біографії лише ілюструють трагедію України, яка вкотре не змогла вирватися з «братніх обіймів» імперії.

Прямуючи по алеї з ліва ми бачимо відразу чотири пам'ятники Леніну в повний зріст. Це, власне, й відображає загальну тенденцію в Україні до початку декомунізації. На момент здобуття незалежності в Україні налічувалось близько 5500 пам'ятників Леніну. В кожному районному центрі (за виключенням трьох в Західній Україні), зазвичай, на центральній площі міста височів пам'ятник комуністичному вождеві. Дуже рідко вони мали якусь художню цінність. Переважно це були типові проекти, які зображували Леніна «канонічно»: з кашкетом у руці, з рукою, що тримає лацкан піджака, або рукою у кишені. Зазначена типовість подібних пам'ятників простежується навіть серед представлених в експозиції новоствореного Музею.

Мистецтво будь-якого тоталітарного режиму створює культ вождя як ідеальної людини, зразка для наслідування. Культ Леніна в СРСР формувався у людини з дитячих років. Саме тому біля багатьох шкіл та дитячих садочків можна було побачити подібні до представлених в музейній експозиції двох скульптур «Володя Ульянов» (з м. Охтирки Сумської області та з м. Путивля), або скульптурної композиції «Ленін і діти» (з с. Бугрувате Охтирського району Сумської області).

Ще одна група пам'ятників – бюсти особам, які були найближчими соратниками Леніна та Сталіна: В. В. Куйбишеву, А. О. Жданову, П. П. Постишеву, С. М. Кірову, Г. І. Петровському, М. І. Калініну [2; 1].

Наступний розділ експозиції Музею представлений пам'ятниками, що характерні для повоєнного періоду. На заміну культу героїки подій 1917-1922 рр. поступово приходить героїзація подій Другої світової, яка у радянській історіографії має назву «Велика Вітчизняна війна». Дуже часто комуністична

пропаганда використовувала реальні факти героїзму простих людей (як правило, перекручуючи чи доповнюючи їх з пропагандистською метою) для власних потреб – мобілізації народу для вирішення поставлених цілей. Так, пам'ятник Зої Космодем'янській, представлений в експозиції музею – яскравий приклад подібного підходу.

Серед експонатів музею також наявні пам'ятники особам, діяльність яких пов'язана з історією партизанського руху часів Другої світової війни, зокрема, з бойовим шляхом партизанів-ковпаківців. Це Петро Петрович Вершигора – активний учасник радянського партизанського руху в Україні та Дем'ян Сергійович Коротченко – один з керівників цього руху.

У музейній експозиції представлені не лише пам'ятники, а й пам'ятні знаки та меморіальні дошки. Зокрема, пам'ятний знак, який стояв у м. Яремче Івано-Франківської області на вулиці, що носила ім'я П. П. Вершигори (нині вулиця Героїв Майдану).

Робота зі створення Музею продовжується. Сюди вже завезено близько 90 пам'ятників, демонтованих на Сумщині. На даний момент встановлено 49 пам'ятників. Розроблена програма комплектування Музею експонатами. Найближчим часом планується залучення ще 30-40 пам'ятників та облаштування їх на території Музею.

Отже, у Спадщанському лісі планується сформувати меморіальний комплекс (Музей партизанської слави, Музей зброї та військової техніки, музей «Парк радянського періоду»), який буде різнобічно висвітлювати радянський період історії України.

Музей «Парк радянського періоду» у Спадщанському лісі може стати одним із перших подібного профілю на теренах України. Крім збільшення туристичного потенціалу регіону, він покликаний відіграти суттєву роль у патріотичному вихованні молоді шляхом формування критичного ставлення до радянського періоду історії України.

Багато хто й нині з ностальгією згадує про спокійне в останні десятиліття існування СРСР «радянське життя», коли масово не саджали за ґрати, не переселяли, та й голоду не було. Проте залишилося достатньо наукових джерел, документів, фотоматеріалів, що свідчать про злочини більшовиків та їх послідовників. Настав час звільнитися від сумнівної історичної пам'яті у вигляді монументів цим людям у містах та селах України. Місце їм – у музеях як нагадування про події минувшини, як застереження прийдешнім поколінням.

Зараз це Музей партизанської слави, де відвідувачі мають змогу простежити шлях партизанського з'єднання від Спадщанського лісу до далекіх Карпатських гір, побачити особисті речі партизан: справжню тачанку партизанського генерала, яку йому подарували білоруси та друкарську машинку, на якій було надруковано перші накази Ковпака, партизанський сейф. На партизанське з'єднання під командуванням С. Ковпака рівнялися інші партизанські загони Східної Європи. В експозиції музею присутні зразки зброї, боєприпасів, сотні фотографій, багато документів та матеріалів, в яких описано злочини фашистів на Сумщині.

Біля музею стоїть 76-мм гармата Ф-22, яка була на озброєнні у партизанському загоні, а неподалік – корпус німецького танка, захопленого ковпаківцями під час бойової операції 19 жовтня 1941 року. Потрапивши до партизанського укріпрайону знайдете 9 землянок, які були пристосовані для житла та оборони: землянка штабу, санчастини, кухні, розвідників, мінерів, 2-ї, 4-ї, 5-ї опер груп; окремо, на відстані близько 2 км, знаходиться землянка С. А. Ковпака. Біля землянки санчастини – братська могила 14 партизанів.

Поруч із Музеєм партизанської слави розміщується Музей зброї та військової техніки. Тут представлені відомі та рідкісні види зброї, спеціальної техніки, які були на озброєнні з тридцятих по сімдесяті роки минулого століття.

В колекції оригіналів знаходиться понад 30 експонатів – авіація, бронетехніка, артилерія, бронепотяг. У тому числі: танк Т-64 А, бойова машина

піхоти БМП-1, бронетранспортер БТР-60 ПБ, винищувач Міг-23, транспортний літак Ан-2, безпілотний літак Ту-141 «Стриж», 152-мм гармата 2А36 «Гіацинт Б», легендарна реактивна система залпового вогню БМ-13 «Катюша» і сучасна реактивна система залпового вогню «Град». Цікавими експонатами є паровоз Ер-799-02, встановлений на залізничній платформі разом із засобами протиповітряної оборони зенітною гарматою АЗГ С-60 та зенітною установкою ЗУ-23-2 (бронепоезд часів Другої світової війни) та гармата ЗИС-3 (1945 року випуску), яку визнано «шедевром у історії проектування артсистем»[3].

Отже, Путивльський район – це унікальне місце яке варто відвідати кожному туристові не тільки області ай України. Район має багату історію яка пов'язана з періодом Другої світової війни, варто відвідати не лише тим, кому було б цікаво дізнатися про партизанський рух в роки Другої світової війни, військову техніку та побачити все на власні очі. Це місце, де розташований меморіальний комплекс, відрізняється чудовою лісовою красою, свіжим повітрям та мальовничою природою околиць. Входить до складу Державного історико-культурного заповідника у м. Путивль.

Список використаних джерел

1. Список осіб, які підпадають під Закон про декомунізацію. URL: <http://www.memory.gov.ua/publication/spisok-osib-yaki-pidpadayut-pid-zakon-prodekomunizatsiyu> (дата звернення: 15.11.2020)
2. Віктор Брехуненко. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. URL: lenin.tilda.ws/typology (дата звернення: 15.11.2020)
3. План роботи Державного історико-культурного заповідника у м. Путивль на 2019 рік., затверджений начальником управління культури Сумської облдержадміністрації 10.11.2020 р.